

Kontaktní hypotéza v odborné literatuře pojednávající o interetnických vztazích

Autor: Kateřina Dvořáková

Email:

In this article we summarize information about contact hypothesis, an important theory in the sociology of racial and ethnic relations which influenced many studies as well as policies in the USA and Europe. The contact hypothesis was developed after the Second World War and supposes that intergroup contacts lead to a decrease of prejudices that originate in the ignorance of the "other" groups and help to eliminate discrimination. Allport, the most important representative of contact hypothesis, stated conditions of the most effective contact. Among the most significant ones are: the same status of people during the contact, common objectives, mutual cooperation and support of contact by authorities, laws and customs. Many other conditions were added eventually. Scientists also concentrate on mechanisms of how the hypothesis functions and they studied for example the generalisation of the experience with one individual onto the whole group. Although, many studies were inspired by the contact hypothesis, their results are not always unequivocal. They often depend on the situation of contact. The critics blame the contact scientists of taking into consideration only individual characteristics and forgetting to analyse structural factors.

Cílem tohoto článku je seznámit čtenáře s kontaktní hypotézou, neboli kontaktní teorií. Jedná se o jednu z předních teorií literatury věnované předsudkům (Jackman a Crane 1986), která od poloviny minulého století ovlivnila mnoho vědeckých výzkumů i politických opatření. Kontaktní hypotéza se zabývá vlivem kontaktů na vztahy mezi skupinami, zejména na vztahy mezi majoritou a minoritou. Vychází z předpokladu, že neznalost vede k mylným, zjednodušujícím a negativním názorům, z nichž pramení nepřátelství a diskriminace. Podle kontaktní hypotézy může kontakt mezi skupinami za příznivých podmínek snižovat meziskupinové napětí, úzkost, nepřátelství a předsudky (van Dick a spol. 2004). Vědci z různých oborů testovali tuto hypotézu na postojích majority k etnickým menšinám, imigrantům, tělesně postiženým, státním zaměstnancům, lidem s nízkým statusem, důchodcům apod. My se budeme zabývat především tím, co kontaktní hypotéza říká o postojích majority k etnickým menšinám a k imigrantům. V první části představíme kontaktní hypotézu, její vznik, předpoklady a mechanismy, ve druhé se budeme věnovat několika výzkumům, které z ní vycházely, a ve třetí se zaměříme na její kritiku.

Vznik a předpoklady kontaktní hypotézy

Kontaktní hypotéza vychází z prací poválečných sociálních vědců, kteří zkoumali vznik předsudků a pokoušeli se zjistit, zda a jak je možné předsudky snížit (např. Watson 1947 v Pettigrew 1998). Teoreticky jsou debaty o kontaktní hypotéze založeny na sociálně psychologických perspektivách, které se zaměřují na potenciál jedince změnit své postoje. Největší podíl na jejím vzniku měl Gordon W. Allport, který se ve své knize *The Nature of Prejudice* (Povaha předsudku) publikované poprvé v roce 1954 neomezil jen na konstatování, že snížení předsudků je možné dosáhnout pomocí meziskupinových kontaktů, ale stanovil také podmínky, za jakých mají největší naději na úspěch.

Allport (1992) se domníval, že předsudky vznikají zkresleným vnímáním a hodnocením jevů týkajících se etnických menšin a jsou podmíněny historií, sociokulturními faktory, situačním kontextem, psychikou člověka a objektem předsudku. Na jejich vzniku se podílejí především dva kognitivní procesy: kategorizace, díky níž vnější komplexní svět vnímáme ve zjednodušujících kategoriích, a generalizace, prostřednictvím které to, co pozorujeme u malého vzorku lidí, zobecňujeme na celou kategorii. Z toho vychází i Allportova definice etnického předsudku jako „antipatie založené na chybné a strnulé (neměnné) generalizaci. [Předsudek] Může být pociťován i vyjadřován. Může být zaměřen na celou skupinu nebo na jednotlivce jakožto člena skupiny.“ (Allport 1992:10).

V důsledku těchto kognitivních procesů vnímáme neznámé lidi spíše jako členy určité skupiny než jako jedince se sobě vlastními vlastnostmi. Cizí skupiny poznáváme skrze známé a snadno identifikovatelné charakteristiky, jako je například barva kůže, jejichž prostřednictvím pak „druhé“ nejen rozdělujeme do kategorií, ale na jejichž základě zároveň interpretujeme význam jejich jednání a přisuzujeme jim další vlastnosti. Jak se ukazuje (např. Mayer 1996), bývají stereotypy cizích skupin na rozdíl od stereotypu vlastní skupiny často negativní. Jedince z cizí skupiny navíc považujeme za vzájemně podobné (vlastní skupina je vnímána více diferencovaně), zatímco jedince z různých skupin za hodně odlišné.

Předsudky je podle Allporta možné snižovat kontaktem mezi skupinami, při němž se skupiny poznají a zjistí, že mají mnoho společného či podobného. To vede k vyvrácení neracionálních a mylných informací. Allport se domníval, že čím více má jedinec s cizí skupinou kontaktů, tím menší má vůči ní předsudky. „Představa, že nepřátelství se zakládá na neznalosti je truismus, stejně jako názor, že blízkost s sebou přináší přijetí a rovnost“ (Jackman a Crane 1986: 459). Podle kontaktní hypotézy poskytují přímé kontakty mezi skupinami lepší informace než sporadické (a často negativní) informace z televize a filmů. Kontakty vedou ke snižování předsudků a ve svém důsledku i k omezování diskriminace (Hanssen 2001).

Podmínky kontaktu

Mezi kontaktem a předsudky však podle Allporta (1958 v Hrčka 1997) neexistuje jednoduchý vztah. Výsledek totiž vždy záleží na podmínkách kontaktní situace. Podle Allporta závisí na:

- množství a délce kontaktů,
- statusových aspektech kontaktu - skupiny si musí být podobné,
- rolových aspektech kontaktu - zda je kontakt spojen s kompetitivní či kooperativní aktivitou,
- sociální atmosféře kontaktu - zda převažuje segregace nebo egalitarismus, zda je kontakt vnímán jako meziosobní nebo jako meziskupinový, zda je jeho účastník považován průměrného představitele skupiny nebo za výjimku,
- osobnosti jedince a jeho počátečních předsudcích - například u osob úzkostných, agresivních a nepřátelských se předsudky překonávají hůře,
- oblasti kontaktu - náhodná, náboženská, politická, pracovní...,
- zkušenostech během kontaktu - zda jsou v rozporu s původním stereotypem

Tyto Allportovy podmínky, které mají podporovat působení kontaktu, byly pozdějšími vědci rozpracovány do čtyř klíčových faktorů kontaktní situace, bez jejichž splnění může kontakt vést dokonce k růstu předsudků (Duckitt 1992 v Liebkind a spol. 2000), ke zvýšení napětí nebo k vyostření konfliktu mezi skupinami (Bratt 2002). Důležitost těchto faktorů konstatovaly i Pettigrew a Tropp (2004 ve van Dick a spol. 2004), kteří analyzovali mnoho studií vycházejících z kontaktní hypotézy a odhalili, že heterogenost jejich výsledků souvisí se splněním nebo nesplněním základních faktorů kontaktní situace. Tyto čtyři faktory jsou (podle Pettigrew 1998):

1. Stejný status skupin při kontaktu. Na této podmínce se shoduje většina vědců. Při kontaktní situaci je důležité, aby obě skupiny očekávaly a vnímaly stejný status druhé skupiny (např. Cohen 1982 v Pettigrew 1998). Jackman a Crane (1986) dokonce dospěli k závěru, že socioekonomický status černochoů (v USA) by měl být při meziskupinovém kontaktu vyšší než status bělochů, aby se překonal rozdíl vycházející z „hierarchie ras“ existující ve společnosti .

2. Společné cíle. Zejména důležité je aktivní úsilí o dosažení společných cílů, při němž lidé z různých skupin potřebují jeden druhého.

3. Spolupráce mezi skupinami, při níž nedochází k soupeření. Podle Brewera a Millera (1986 v Gaertner a spol. 1990) kooperace umožňuje soustředit se na osobní vlastnosti druhého a budovat osobnější vztahy. Rovněž zvyšuje soudržnost skupiny a vzájemnou přátelskost, protože lidé bývají přátelštější k těm, kteří jim přinášejí nějaký prospěch (Johnson and Johnson 1972 v Hansell a Slavin 1981).

4. Podpora autoritami, zákony nebo zvyklostmi. Pokud jsou kontakty mezi skupinami podporovány společností, jejími normami a institucemi, pak k nim dochází snáze a mají i lepší výsledky. Liebkind (2000) píše, že lidé u vlády, zejména politici implementující novou legislativu, soudci a policie, by měli jednoznačně podporovat více kontaktů a integraci menšin do společnosti. Měli by vytvořit takové sociální klima, v němž by existovaly tolerantnější normy a porušování těchto norem by se trestalo.

S dalšími výzkumy přibýlo ještě mnoho dalších podmínek, které by podle badatelů měly zvyšovat naději kontaktu na úspěch. V současnosti jich existuje dlouhý seznam a je velmi obtížné najít v reálném životě situace, za nichž by byly splněny všechny. Patří k nim například společný jazyk, dobrovolnost kontaktu, dobrá ekonomická situace lidí v kontaktu, nepřilíš silné počáteční předsudky, vyvrácení stereotypu při kontaktu, stejný status skupin i mimo kontaktní situaci, subjektivní důležitost kontaktu pro člověka a mnoho dalších.

Pettigrew (1998) kritizuje některé kontaktní vědce za to, že jako by pouze hledali ty nejideálnější podmínky pro kontakt a nezabývali se skutečnými vztahy. Navíc prý nedokáží rozlišovat mezi opravdu nezbytnými podmínkami kontaktu a těmi, které pouze podporují jeho působení. Problémem také je, že na mnohých podmínkách se vědci neshodnou a některé z nich si dokonce vzájemně odporují.

Například Jackman a Crane (1986) se domnívají, že kontakt, aby přinesl očekávaný výsledek, by měl být dlouhodobý, osobní a neformální. Vztah mezi jedinci z různých skupin podle nich nemusí být blízký, ale stačí i relativně povrchní. Nejdůležitější je, aby se jednalo o zkušenost s individuálními lidmi. Jiné výzkumy ale ukázaly, že pozitivní vliv na předsudky mají pouze bližší kontakty. Pettigrew (1998) nebo Bratt (2002) dokonce za jednu z nejdůležitějších podmínek kontaktní situace považují potenciál k vytvoření přátelství. Myslí si, že v situacích, které mohou vést k uzavření přátelství, jsou ideálně splněny všechny Allportovy podmínky.

Jiní vědci prohlašují (např. Alreshoud a Koeske 1997 v Bratt 2002), že ke zlepšení meziskupinových postojů stačí pouhý kontakt. Existují totiž studie, jež ukázaly, že i bez splnění základních podmínek může mít kontakt pozitivní vliv na vztahy. Samotný kontakt může být důležitý i proto, že podle van Dicka a spol. (2004) s kontakty v práci, ve škole nebo v místě bydliště roste šance mít přátele a známé z jiných skupin. Také výzkum v západním Německu ukázal, že pokud mají lidé více příležitostí setkat se s příslušníky jiných skupin, tak se s nimi setkávají častěji, což zase vede k vytváření bližších vztahů (Wagner a spol. 2003 ve van Dick a spol. 2004).

Wilner (1952 v Jackman a Crane 1986) dospěl k výsledkům, že mezi mírou neformálních interakcí mezi bělochy a černochoy (v USA), přátelstvím a blízkostí existuje silný vztah. Ve školách totéž potvrdili DuBois a Hirsch (1990 ve van Dick a spol. 2004), když zjistili, že děti žijící ve čtvrti nebo chodící do školy s dětmi jiných ras, mají větší pravděpodobnost spřátelit se s nimi. Jedná se o takzvaný „princip blízkosti“, podle něž si lidé nejpravděpodobněji vyberou přátele z těch, s nimiž se často setkávají (Jackman a Crane 1986). Podle této logiky mají i vzdálené a náhodné kontakty pozitivní vliv na vztahy, neboť se mohou změnit v kontakty bližší a osobnější. To je jeden z argumentů proti ghettoizaci a segregaci menšin (van Dick a spol. 2004). Hansell a Slavin (1981) nicméně tvrdí, že dvě desetiletí desegregace v amerických školách ke zlepšení vztahů mezi "rasami" nepříspěly a že pouhá společná přítomnost ve škole zřejmě nestačí.

Islam a Hewstone (1993) se pokusili spojit různé podmínky kontaktu dohromady a vytvořili škálu na měření kvality kontaktu (rovnost statusu, příjemnost, dobrovolnost, hloubka kontaktu, soupeření nebo kooperace), kterou pak srovnávali s kvantitativními charakteristikami kontaktu, a zjistili, že kvalita kontaktu ovlivňuje předsudky více než jeho kvantita.

Procesy vysvětlující pozitivní vliv kontaktu

Původní kontaktní hypotéza se nezabývala procesy změny a neříkala, jakým způsobem a proč se postoje a chování při kontaktu mění (Pettigrew 1998). V poslední době se ale hodně diskutuje o mechanismech, na jejichž základě kontaktní hypotéza funguje (Connolly 2000).

Podle Hewstona a Browna (1986 v Hrčka 1997) jsou představy o cizí skupině před kontaktem monopolistické (vycházejí jen z jedné nebo několika málo charakteristik), statické (nemění se) a

stereotypní. Při setkání mezi skupinami panují vždy nejprve obavy, které mohou i bez počátečních předsudků vést k negativním reakcím. Během kontaktu můžeme o druhé skupině získat nové znalosti, naše představy i naše obavy se mohou postupně měnit, a to zejména tehdy, když setkání vyvrací původní stereotypy, když proběhne s typickým členem skupiny a když není ojedinelé. Kontakt může také přinést nový pohled na vlastní hodnoty a normy, které tak přestanou být chápány jako jediné správné a možné (Pettigrew 1998).

Aron a McLaughlin-Volpe (2002 ve van Dick a spol. 2004) analyzovali vliv přátelství na předsudky a zjistili, že blízký vztah vede k rozšíření sebepojetí a k inkorporaci zdrojů, identit a perspektiv toho druhého. Seberozšíření je podle nich základním motivem lidského jednání a jedním ze způsobů, jak ho dosáhnout, je právě skrze blízké přátelství. Podle Pettigrewa (1998) snižuje meziskupinové přátelství předsudky, protože se v něm více učíme o druhé skupině, soucítíme s ní a identifikujeme se s ní. Přátelství navíc přispívá k sebepotvrzení, sebeúctě a poskytuje člověku socioemocionální podporu. Podle Ellisona a Powera (1994 v Aboud a spol. 2003) je zejména "mezirasové" přátelství mezi dětmi spojeno s pozitivními postoji vůči jiným "rasám" a s integrací v dalším životě.

Gaertner a spol. (1990) zkoumali, jaký vliv na vztahy a vnímání dvou skupin má kooperace. Podle teorie sociální identity (Tajfel a Turner 1979 v Gaertner a spol. 1990) snižuje kooperace význam hranic mezi skupinami. Kooperace spojuje dvě skupiny v jednu prostřednictvím proměny kognitivních reprezentací jejich členů, čímž se snižují předsudky. Je to proto, že lidé se spolu setkávají, pracují na společném cíli a sdílí společný osud. Nicméně i v případě, že si obě skupiny ponechají svou původní identitu a nesloučí se, může kooperace přispět k vzájemnému respektu, který neohrožuje vlastní kladné skupinové identity (Deschamps a Brown 1983 v Gaertner a spol. 1990). Kooperace má pozitivní vliv na postoje také díky snižování disonance mezi chováním a postoji, neboť změna chování - při kooperaci - může vést ke změně myšlení (Brewer a Miller 1996 v Bratt 2002).

Kontaktní vědci se také zabývají otázkou, jakým způsobem dochází ke generalizaci kontaktní zkušenosti. Podle Pettigrewa (1998) existuje generalizace situační, kdy se postoje ze situace kontaktu rozšíří i na další příležitosti, dále generalizace z individuální úrovně na úroveň skupinovou, při níž kladný vztah k jednomu členovi cizí skupiny ovlivňuje naše vztahy k celé této skupině, a nakonec generalizace pozitivních postojů z jedné cizí skupiny i na skupiny ostatní (Pettigrew 1998). Hewstone a Brown (1986 v Connolly 2000) ale tvrdí, že kontakt často vede jen ke změně vztahů k určité osobě. Domnívají se, že aby došlo ke generalizaci, bylo by potřeba, aby dotyčná osoba byla vnímána jako typický představitel své skupiny a ne jako výjimka, což se stává častěji. Brown (1995 v Liebkind a spol. 2000) také tvrdí, že ke generalizaci pozitivní zkušenosti na celou skupinu dochází pouze tehdy, když je členství ve skupině důležitou charakteristikou kontaktní situace. Jelikož však tyto podmínky nebývají vždy splněny, vede kontakt často jen k tomu, že člověk druhou skupinu rozdělí na subkategorie, do nichž zařazuje její atypické členy, ale jeho předsudky vůči celé skupině se nemění (Brewer and Brown 1998 v Aboud a spol. 2003).

Podle Liebkind a spol. (2000) je však i heterogenizace druhé skupiny jistým posunem vpřed a může přispět ke snížení diskriminace. Dekategorizace, kdy jednotlivé členy vnímáme spíše z hlediska jejich individuálních charakteristik (Bratt 2002), může postupným vývojem vést k rekategorizaci, kdy „cizí“ skupinu zahrneme do nové, obsáhlejší kategorie „my“ (Gaertner a Dovidio 2000 v Hewstone a spol. 2002). Dekategorizace i rekategorizace jsou však podle Brewera a Gaertnera (2001 v Hewstone a spol. 2002) jen dočasným a nestabilním řešením problému meziskupinové diskriminace, neboť jednotlivci připravují o jejich cennou sociální identitu v menších skupinách, a tudíž i o naplňování jejich potřeb kognitivní jednoduchosti a snižování nejistoty.

Pozitivní vliv kontaktu se pokouší vysvětlit i jiné modely. Některé například předpokládají, že při kontaktu je nejdůležitější pozitivní zkušenost s druhou skupinou, a proto by skupiny neměly ztratit svou identitu míšením. Každá skupina by měla mít svůj úkol, svá specifika, kterými přispívá k dosažení společného cíle všech (např. Deschamps a Brown 1983 v Connolly 2000). Další modely vycházejí z toho, že úspěch kontaktu není ve zrušení existujících skupinových identit, ale ve vytvoření nové, nadřazené identity (Gaertner a spol. 1996 v Connolly 2000). Pettigrew (1998) se však domnívá, že pokud kategorie a jejich hranice zůstanou zachovány, může to vést k posílení percepce rozdílů mezi skupinami a k růstu meziskupinové úzkosti. Hranice totiž vždy vzbuzují nedůvěru.

V některých případech může mít kontakt i kontraproduktivní účinky, posilovat vnímání meziskupinových rozdílů, případně upevňovat původní představy o cizí skupině, neboť lidé mají tendenci podceňovat chování odlišné od stereotypů nebo je přičítat náhodě, výjimce apod. Meziskupinová úzkost totiž vede ke zúžení pozornosti a způsobuje preferenci jednoduchých, stereotypních a s očekáváními konzistentních hodnocení příslušníků cizí skupiny (Pettigrew 1998). Pozitivní zkušenost kontaktu se může také projevit teprve po nějaké době a časem odeznít (Allport 1992).

Výzkumy

Kontaktní hypotéza podnítila od svého vzniku mnoho výzkumů, které testovaly vliv kontaktů na předsudky. Vědci k této otázce přistupovali různými způsoby, různými metodami, vybírali si nejrůznější situace i skupiny a dospěli k ne zcela jednoznačným výsledkům. Bádání v této oblasti muselo být velmi zajímavé zvláště v době převratných společenských změn v USA a v JARu spojených se zrušením segregace. V tomto článku se samozřejmě nemůžeme zabývat všemi výzkumy, ale rádi bychom odhalili alespoň malou část z nich.

Výzkumy vycházející z kontaktní hypotézy hledaly vztah mezi kontakty a předsudky nejrůznějšími metodami, například prostřednictvím standardizovaných dotazníků, pozorování, nestrukturovaných rozhovorů apod. Výzkumy probíhaly ve školách, v nejrůznějších institucích, mezi policisty, na lodích,

v armádě, v desegregovaných čtvrtích, v etnicky homogenních lokalitách, na plážích, v restauracích a na mnoha dalších místech, jakož i v laboratorních podmínkách. Často se jim ale vytýká přílišná orientace na podmínky kontaktu, nahrazování skutečných kontaktů při analýze pouhou příležitostmi ke kontaktům a opomíjení problému sebevýběru, kdy lepší postoje k cizím skupinám jsou interpretovány jako důsledek kontaktů, ale mohou být naopak jejich příčinou.

Z realizovaných výzkumů uvedme například následující: Brophy (1946 v Pettigrew 1998) zkoumal postoje námořníků a zjistil, že společná služba lidí různých "ras" na jedné lodi přispěla ke snížení jejich předsudků. Podobně i společný boj bělochů s černochoy v armádě za druhé světové války vedl ke zlepšení jejich meziskupinových postojů (Stoufer a spol. v Pettigrew 1998). Pettigrew (1998) však poznamenává, že i přes tuto zkušenost nedošlo k situační generalizaci těchto postojů a vojáci, jakmile se po skončení války vrátili domů, znovu přijali své předchozí předsudky. Liebkind a spol. (2000) zkoumali vztah profesionálů (policistů, doktorů a zdravotních sester) k minoritám a zjistili, že jejich postoje se zlepšily i prostřednictvím nedobrovolných kontaktů či kontaktů s lidmi nižšího statusu, které však byly individualizované, časté a hlubší. Schofield (1979) zkoumala dlouhodobé důsledky společného studia nebo segregace ve školách a zjistila, že společná docházka pozitivně ovlivnila pozdější vztahy a interakce dětí. Vliv kontaktu však časem zeslábl. Hansell a Slavin (1981) ale ukázali, že pouhá desegregace ve školách nestačí, ale že je zapotřebí děti povzbuzovat ke kooperaci.

Jeden z mála kvalitativních výzkumů vycházejících z kontaktní hypotézy, výzkum Connollyho (2000) mezi dětmi evangelíky a katolíky v Severním Irsku, odhalil, že kontakt nemusí vždy působit přímočaře směrem k větší toleranci, ale že může vést ke zmateným až kontradiktorním postojům, které kvantitativní výzkumy nedokáží zachytit nebo mohou interpretovat špatně.

V laboratořích zkoumali kontaktní vědci zejména vhodné podmínky kontaktu a procesy, jimiž by bylo možné kontaktní hypotézu vysvětlit. Časté laboratorní experimenty se však této teorii někdy vyčítají (např. Pettigrew 1998), neboť ji prý vzdalují od skutečných interetnických vztahů. Z laboratorních experimentů můžeme uvést například studii Mayera (1996), který zkoumal mechanismus vzniku předsudků a stereotypů. Skupina lidí, kteří se neznali, byla náhodně rozdělena do dvou podskupin. Při pokusu se pak ukázalo, že lidé mají tendenci obhajovat členy vlastní skupiny a vnímat spíše jejich pozitivní vlastnosti, zatímco členy cizí skupiny odsuzují a vidí spíš jejich negativní stránky. Vychází to z procesu kategorizace a zjednodušování. Pokus také prokázal selektivní paměť, která má tendenci uchovávat negativní vzpomínky na „cizince“, zatímco u „vlastních“ negativní zkušenosti vytěsňuje. V jiném laboratorním experimentu zkoumali Gaertner a spol. (1990) vliv spolupráce dvou tříčlenných skupin studentů na pojetí vlastní identity a na změny jejich kognitivních reprezentací. Ukázalo se, že spolupráce vedla ke spojení skupin a k jejich sebepojetí jako jedné skupiny. To bylo doprovázeno i lepším hodnocením „druhých“ a jejich vnímáním jako sobě podobnějších. Skupiny, které nespolupracovaly, tuto jednotu nepociťovaly, přestože sdílely společný prostor i některé vnější znaky.

Kritika kontaktní hypotézy

Kontaktní hypotéza má mnoho kritiků, kteří jí vyčítají její zjednodušující východiska i optimismus, s nímž přistupuje k meziskupinovým vztahům. Connolly (2000) se například domnívá, že přestože se kontaktní hypotéza vyvinula z politického zájmu o snížení předsudků, zaměřuje se pouze na rozdíly v postojích na individuální úrovni v závislosti na osobnosti, socializaci nebo mezirasových zkušenostech. Vychází totiž z předpokladu, že meziskupinové postoje jsou vlastnictvím jednotlivců a vyjadřují spíše nepřátelství mezi lidmi než politické zájmy. Sigelman a Welch (1993 v Connolly 2000) to nazvali naivním optimismem. Podle Pettigrewa (1986 v Hřčka 1996) nejsou postoje k cizím menšinovým skupinám ovlivněny pouze samotnými kontakty, ale zasahují do nich i další faktory, kulturní, ekonomické, politické, sdělovací prostředky nebo dramatické společenské události. Proto by se při studiu interetnických vztahů nemělo zapomínat na sledování vzájemného ovlivňování těchto různých faktorů, stejně jako sociálního prostředí, v němž kontakty probíhají. Podle Browna a Turnera (1981 v Connolly 2000) nepřipouští teoretický individualismus kontaktní hypotézy jakoukoliv analýzu širších sociálních procesů, institucí a struktur, jako jsou například mocenské vztahy, které mohou vést k vytváření a udržování "rasového" a etnického rozdělení. Jelikož toto rozdělení společnosti existuje na mnoha úrovních, od strukturální, politické a ideologické po subkulturní, interakční a biografickou, musí i přístup k němu být mnohoúrovňový. Kontaktní hypotéze se však tento komplexní vztah mezi osobní úrovní a širšími strukturálními, politickými a ideologickými procesy zatím nepodařilo uchopit.

Jackman a Crane (1986) kontaktní hypotéze vyčítají, že se nezabývá vlivem kontaktů na politické postoje k menšinám. Ve svém výzkumu zjistili, že přátelství nebo známost s černochoy (v USA) nemá téměř žádné dopady na postoje k jejich politickým právním. Podle nich se afektivní a sociální blízkost v interetnických vztazích mění snáze než přesvědčení a názory na menšinovou politiku. Je to proto, že „podstatou vztahu mezi dominantní a podřízenou skupinou je vědomí jejich postavení...Pokoušet se...pochopit je [rasové předsudky] nebo se s nimi vypořádat na úrovni citů a zkušeností jedince se jeví jako naprosto scestné“ (Blumer 1958:4,6-7 v Jackman a Crane 1986: 481). Předsudky totiž vycházejí z implicitního vědomí postavení skupin, jsou součástí ideologické obrany skupinových zájmů, a dominantní skupina proto brání svá privilegia nehledě na city k podřízeným skupinám (Jackman a Crane 1986). Je to podobné jako ve vztahu mezi muži a ženami, kde i přes velkou blízkost nechtějí muži ženám přiznat více práv (Hacker 1951 v Jackman a Crane 1986). Z toho lze vyvodit, že s vyšším stupněm kontaktu se sice mění pocity osobního nepřátelství a sociální vzdálenosti, ale mezi oběma skupinami přesto zůstává vztah nerovnosti, z něhož dominantní skupina těží. Proto nezáleží na tom, zda se přátelství generalizuje na celou skupinu, ale zda vede k obraně jejich privilegií (Jackman a Crane 1986).

Pettigrew (1986 v Hřčka 1996) se domnívá, že kontaktní hypotéza je spojena s přeceňováním kognitivních a s podceňováním afektivních aspektů kontaktu. Hodně pracuje s poznáváním druhých skupin, které často, ale ne vždy, vede ke snížení meziskupinové úzkosti nebo vnímání rozdílů mezi skupinami, ale nezabývá se pocity, které mohou mít generalizační efekt a vést k přijetí nejen jednotlivců, ale celé skupiny a často i skupin dalších.

Dixon a Durrheim (2003) si na adresu kontaktní hypotézy stěžují, že se zabývá pouze procesy

sociálních změn, ale opomíjí procesy sociálního konservatismu, jako je přetrvávající segregace v JARu. Kontaktní vědci podcenili segregaci v podobě neoficiálních praktik, které reprodukuje rasové hranice. Přeceňují míru kontaktů v přirozeném prostředí a přehlíží fakt, že se jim lze vyhnout, neboť jednotlivé skupiny mají v prostoru vymezené místo, které odpovídá jejich postavení ve společnosti.

Další kritika tvrdí, že vztah mezi kontakty a postoji se často zkoumá transversálně, a proto je problematické zjistit, jakým směrem funguje kauzalita. Existuje tu výběrový „bias“ a není jisté, zda tolerance je důsledkem nebo příčinou kontaktů (Robinson a Preston 1976 v Connolly 2000). Wilson (1996 v Connolly 2000) tuto otázku zkoumal a zjistil, že kontakty s cizími skupinami mívají spíše lidé, kteří jsou tolerantnější. Jeho výzkum nicméně prokázal i nezávislý vliv kontaktu na snižování předsudků.

Kontaktní hypotéza se stala seberefrenční literaturou. Některé základní teoretické a politické předpoklady hypotézy se začaly považovat za dané, což je někdy na škodu. Přesto se při zkoumání předsudků hodně používá. Podle Connollyho (2000) je to proto, že je jednoduchá a kontakt i přes dlouhý seznam nejrůznějších podmínek opravdu ovlivňuje předsudky. K jejímu častému využití možná vedou také její ideologické premisy, zejména to, že omezuje povahu a příčiny rasismu a etnického rozdělení na neznalost a neporozumění jedinců a zbavuje zodpovědnosti stát. Zcela odmítnout ji však nelze, i když je třeba zaměřit se na širší struktury a instituce a zkoumat i meziosobní procesy a praktiky, které umožňují udržovat a reprodukovat rasové a etnické rozdělení.

Závěr

Podle Ellisona a Powerse (1994 v Connolly 2000) je kontaktní hypotéza nejtrvalejší a nejvíce neměnnou ideou v sociologii rasových a etnických vztahů. Byla v centru mnoha výzkumů a ovlivnila politiku v USA i v Evropě. Přesto se ukazuje, že jednoduchý vzorec „kontakt rovná se snížení předsudků“ často neplatí nebo musí být doprovázen mnoha dalšími podmínkami, které se v reálném životě někdy těžko naplňují. Vliv kontaktu na interetnické vztahy není zcela jednoznačný, což potvrzuje například zkušenost multietnických společností, kde i přes množství kontaktů mezi lidmi z různých skupin nedošlo k výraznějšímu snížení předsudků či diskriminace. Kontaktní hypotéza opomíjí mnoho, zejména makrosociálních faktorů, které ve společnosti existují, a předsudky zjednodušuje na důsledek neznalosti jedinců, což je značně naivní předpoklad. Přes všechna omezení ji však nelze zamítnout úplně, neboť se ukazuje, že kontakt může za určitých podmínek opravdu ovlivňovat mezilidské vztahy a jejich prostřednictvím snad i celou společnost. Bylo by zajímavé lépe prozkoumat vztah mezi postoji a rasismem, diskriminací a interetnickými konflikty ve společnosti stejně jako vliv strukturálních podmínek na utváření a přetrvávání předsudků a hranic mezi skupinami.

Literatura

Aboud, F.E., Mendelson, M. J., Purdy, K. T. 2003. "Cross-race peer relations and friendship quality." *International Journal of Behavioral Development* 27 (2): 163-173.

Allport, G. W. 1992. *The Nature of Prejudice*. New York: Addison-Wesley Publ.

Bratt, C. 2002. "Contact and Attitudes Between Ethnic Groups: A Survey-based Study of Adolescents in Norway." *Acta Sociologica* 45: 107-125.

Connolly, P. 2000. "What Now for the Contact Hypothesis? Towards a New Research Agenda." *Race, Ethnicity and Education* 3 (2):169-193.

Dixon, J., Durrheim, K. 2003. "Contact and the ecology of racial division: Some varieties of informal segregation." *British Journal of Social Psychology* 42 (1).

Gaertner, S., Mann, J., Dovidio, J., Murrell, A. 1990. "How Does Cooperation Reduce Intergroup Bias? (Interpersonal Relations and Group Processes)." *Journal of Personality and Social Psychology* 59 (4): 692-704.

Guttman, L, Foa, U. G. 1951. "Social Contact and an Intergroup Attitude." *Public Opinion Quarterly* 15 (1): 43-53.

Hansell, S., Slavin, R. E. 1981. "Cooperative learning and the structure of interracial friendships." *Sociology of Education* 54 (2): 98-106.

Hanssen, F. A. 2001. "A Test of the Racial Contact Hypothesis from a Natural Experiment: Baseball's All-Star Voting as a Case." *Social Science Quarterly* 82 (1): 51-66.

Hewstone, M., Rubin, M. Willis, H. 2002. "Intergroup Bias." *Annual Review of Psychology* 53: 575-604.

Hrčka, M. 1996. "Současný stav kontaktní hypotézy v sociální psychologii I." *Československá psychologie* 41 (2): 126-138.

Hrčka, M. 1996. "*Současný stav kontaktní hypotézy v sociální psychologii II.*" *Československá psychologie* 41 (3): 225-234.

Jackman, M. R., Crane, M. 1986. "*„Some of my best friends are black...“: Interracial Friendship and Whites' Racial Attitudes.*" *Public Opinion Quarterly* 50 (4): 459-486.

Liebkind, K., Haaramo, J., Jasinskaja-Lahti, I. 2000. "*Effects of Contact and Personality on Intergroup Attitudes of Different Professionals.*" *Journal of Community and Applied Social Psychology* 10: 171-181.

Mayer, N. 1996. "*Une approche psycho-politique du racisme.*" *Revue française de sociologie* 37: 419-138. Pettigrew, T. F. 1998. "*Intergroup contact theory.*" *Annual Review of Psychology* 49: 65-85.

Schofield, J. W. 1979. "*The Impact of Positively Structured Contact on Intergroup Behavior: Does It Last Under Adverse Conditions?*" *Social Psychology Quarterly* 42 (3): 280-284.

Van Dick, R., Pettigrew, T. F., Wolf, C., Castro, V. S., Wagner, U., Christ, O., Petzel, T., Jackson, J. S. 2004. "*Interpersonal Relations and Group Processes: Role of Perceived Importance in Intergroup Contact.*" *Journal of Personality and Social Psychology* 87 (2): 211-227.

Wieviorka, M. 1991. *L'Éspace du racisme*. Paris: Edition du Seuil.